

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ЄДИНАК ТАРАС МИКОЛАЙОВИЧ

**ФУНКЦІОНУВАННЯ МОЛОДІЖНИХ
ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ**

Спеціальність: 052 «Політологія»

Освітньо-професійна програма «Політологія та державне управління»

Робота на здобуття освітнього ступеня «бакалавр»

Науковий керівник:

ЯРОШ

ЯРОСЛАВ БОГДАНОВИЧ,

доктор політичних наук, професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № ____

Зв'язання кафедри політології

та публічного управління

від 2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В.В.

АНОТАЦІЯ

Єдинак Тарас Миколайович. Функціонування молодіжних організацій в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Робота на здобуття освітнього ступеня «Баклавр». Спеціальність: 052 «Політологія». Освітньо-професійна програма «Політологія та державне управління». – Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2025.

У бакалаврській роботі розкриваються окремі аспекти функціонування молодіжних громадських організацій та їх роль у політичних процесах в Україні.

Об'єктом даного дослідження є громадські організації та перспективи їх розвитку.

Предметом дослідження є функціонування молодіжних громадських організацій в Україні.

Метою дослідження є комплексний аналіз функціонування молодіжних громадських організацій та визначення їх впливу на політичні процеси в Україні.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань: з'ясувати сутність та еволюцію теоретичних підходів щодо діяльності молодіжних громадських організацій, виявити принципи діяльності молодіжних організацій, проаналізувати міжнародний досвід функціонування молодіжних громадських організацій, з'ясувати передумови виникнення та основні етапи розвитку молодіжних організацій в Україні.

Ключові слова: молодіжні громадські організації, молодь, громадянське суспільство, державна молодіжна політика, публічне управління.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ	9
РОЗДІЛ 2. СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ У ЗУРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ.....	19
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ	30
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ГІ – Громадські ініціативи

ГО – Громадська організація

ГР – Громадський рух

ГС – Громадянське суспільство

ЄС – Європейський Союз

КМУ – Кабінет Міністрів України

МО – Молодіжна організація

МП – Молодіжна політика

МПУ – Молодіжний парламент України

МР – Молодіжний рух

МУУ – Молодіжний Уряд України

НГО – Неприбуткова громадська організація

НДО – Недержавна громадська організація

НУО – Недержавна організація

ВСТУП

Актуальність обраної теми. Кінець XX та початок XXI століть ознаменувалися суттєвими якісними зрушеннями у політичному житті сучасної України. У цей період держава завершила початковий етап свого перехідного розвитку, що включав проголошення незалежності та становлення державних атрибутів і перейшла до фази розбудови демократичних інститутів.

Водночас процес формування політичної системи та інститутів громадянського суспільства відбувається у складних та суперечливих умовах. Дискусія щодо громадянського суспільства, яка наразі активно ведеться у наукових колах, демонструє певну амбівалентність і наголошує на необхідності комплексного висвітлення як теоретичних, так і практичних аспектів цієї проблематики.

Особливу увагу привертає питання функціонування молодіжних організацій як невід'ємного елемента громадянського суспільства в Україні. Ця проблема є багатовимірною, оскільки охоплює низку важливих питань, зокрема: правове регулювання діяльності таких організацій, взаємні обов'язки держави та громадян у межах громадянського суспільства, а також роль молодіжних структур у політичних процесах країни. Розгляд цієї тематики є цілком співзвучним із загальними тенденціями розвитку як світової, так і української політичної науки.

Останнє десятиліття позначилося зростанням інтересу до дослідження громадянського суспільства, що визначило актуальність відповідних досліджень. Процес становлення інститутів громадянського суспільства в Україні триває на тлі постійних криз у різних суспільно-політичних сферах. Важливу роль у трансформаційних процесах відіграє молодь, яка через участь у молодіжних організаціях значно сприяє демократизації та модернізації політичної системи. Молодіжні об'єднання виконують ключову функцію залучення молоді до процесів державотворення та становлення демократичних інститутів.

Водночас питання розвитку та функціонування молодіжних організацій як одного з базових компонентів громадянського суспільства в Україні все ще недостатньо висвітлене у наукових роботах сучасних вітчизняних дослідників, що потребує більш глибокого та системного вивчення.

Ці обставини підвищують актуальність дослідження молодіжних організацій. Значна частина науковців проблему розвитку молодіжних організацій розглядає через правові аспекти діяльності та кількісні характеристики. Особливого значення набуває проблема уточнення зміни їх впливу на суспільно-політичні процеси на загальнонаціональному та місцевому рівнях.

Мета і завдання дисертаційного дослідження. Виходячи зі здобутків зарубіжної та вітчизняної політичної науки, автор ставить за мету проведення комплексного аналізу функціонування молодіжних громадських організацій та визначення їх впливу на політичні процеси в Україні.

Реалізація поставленої мети дослідження зумовила необхідність послідовного розв'язання наступних завдань:

- з'ясувати сутність та еволюцію теоретичних підходів щодо діяльності молодіжних громадських організацій;
- виявити принципи діяльності молодіжних організацій;
- проаналізувати міжнародний досвід функціонування молодіжних громадських організацій;
- з'ясувати передумови виникнення та основні етапи розвитку молодіжних організацій в Україні.

Об'єктом дослідження є громадські організації в сучасній Україні.
Предметом наукового дослідження є функціонування молодіжних громадських організацій в Україні.

Методи дослідження. Досліджуючи тему бакалаврської роботи, автор використав ряд методологічних підходів, ефективних для аналізу молодіжних інституцій як складової громадянського суспільства.

Історичний підхід дозволив відслідкувати становлення громадянського суспільства у конкретно-історичних обставинах з урахуванням розстановки та впливу на формування молодіжних інституцій інших суб'єктів політичного процесу. В межах цього підходу застосовано ретроспективний метод, який дозволив проаналізувати генезу, еволюцію і тенденції розвитку молодіжних організацій України.

Структурно-функціональний підхід використаний автором з метою надання динамічного аспекту дослідження інституцій громадянського суспільства, аналізу їхнього впливу на функціонування політичної системи України. Послугуючись цим підходом, виявлено особливості трансформації молодіжних організацій як елементів політичного процесу.

Системний підхід дав можливість розглянути проблемне поле діяльності молодіжних організацій як елементів політичної системи суспільства, також дав змогу зрозуміти причини відсутності суттєвого впливу молодіжних організацій на владні інституції.

Інституційний підхід сприяв осмисленню проблем еволюційних змін розвитку молодіжних організацій як складової громадянського суспільства в сучасній Україні.

Проблемно-хронологічний підхід дозволив проаналізувати протиріччя і конфлікти в молодіжному русі України. Виділення етапів розвитку молодіжних організацій, аналіз інституцій громадянського суспільства зумовили окреслення напрямів інтересів різних молодіжних груп.

Загальноцивілізаційний підхід використано з метою визначення принципів і форм організації суспільного життя в політичній, соціальній, економічній сферах, напрямків діяльності та функціонування інституцій громадянського суспільства.

Компаративний підхід дозволив здійснити порівняльно-правове дослідження нормативної бази діяльності молодіжних організацій періоду незалежності України.

Концептуальне застосування зазначених підходів дало можливість визначити методологічну базу дослідження функціонування молодіжних організацій в сучасній Україні.

Практичне значення одержаних результатів обумовлене сукупністю поставлених завдань та засобами їх розв'язання. Висновки та основні положення даного дослідження мають як теоретичний, так і прикладний характер.

Теоретичні висновки роботи та методологічні здобутки автора можуть бути використані для викладання нормативних дисциплін та спецкурсів студентам спеціальностей “Політологія”, “Публічне управління”, “Правознавство” тощо. Результати дослідження можна застосувати при підготовці навчальних посібників з теорії та історії сучасного молодіжного руху.

Отримані результати становлять практичне значення для працівників органів державної влади та членів молодіжних організацій та інших зацікавлених суб'єктів політики з метою пошуку ними реальних механізмів і засобів конструктивної взаємодії.

Апробація результатів дисертації. Матеріали дослідження, його основні положення та результати оприлюднювалися та обговорювалися на роботі секцій XIX Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Молода наук Волині: пріоритети та перспективи»

Структура дисертації. Специфіка проблем, які стали об'єктом дисертаційного дослідження, мета і завдання роботи зумовили її структуру. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (108 позицій). Загальний обсяг роботи становить 53 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДІЖНИХ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Демократична трансформація, що триває в суспільно-політичному житті країни, потребує теоретичних і концептуальних інструментів для ініціювання необхідних змін щодо розвитку демократичної держави. У даному дослідженні запропоновано методологічні засади функціонування громадянського суспільства в Україні, які допоможуть визначити особливості та тенденції цього процесу на рівні політичного аналізу.

Сьогодні вчені по-різному бачать громадянське суспільство як соціальний інститут. Деякі вчені скептично ставляться до розгляду громадянського суспільства як специфічної моделі демократичного функціонування; інші, навпаки, вважають, що єдиний спосіб вирішення сучасних проблем людства – це розвиток громадянського суспільства.

Досліджуючи питання функціонування молодіжних громадських організацій, варто міркувати в порівняльній перспективі, приділяючи особливу увагу етапам перехідного процесу, а також специфіці пізнання та розуміння впровадження демократичних інститутів.

Сучасний рівень розвитку політології свідчить про те, що вона завжди прагне визначити основні шляхи розвитку та функціонування молодіжних організацій як складової громадянського суспільства. Це потребує розробки системи термінів і понять, на основі яких забезпечується ефективне просування суспільно-політичного розвитку країни.

Процес трансформації державних інституцій потребує належного критичного та конструктивного аналізу досягнень і хибних оцінок політичної науки та практики, а також побудови більш якісної теоретико-методологічної основи.

Методологічною основою нашого дослідження є низка актуальних фундаментальних, загальнонаукових та спеціальних наукових методів, які використовують сучасні гуманітарні науки, особливо політологія. Вибір методології залежить від специфіки теми дослідження, його об'єктів та його цілей і завдань.

Базисна методологія – вищий рівень наукової методології, що визначає загальну стратегію принципів пізнання явищ і сфер діяльності. Діалектика особливо важлива для наукового дослідження, яке дозволяє визначити загальний підхід до проблем дослідження, зрозуміти багатогранну і суперечливу дійсність, проаналізувати основні наукові погляди.

При аналізі сучасних суспільних процесів ми також застосовуємо діалектику, яка передбачає аналіз різних наукових шкіл. Сучасна політологія вимагає застосування нових методів і врахування інтересів і потреб різноманітних соціальних інститутів, що виходять за межі конкретних політичних ідеологій.

Загальнонаукова методологія застосовується в переважній більшості наукових галузей, оскільки будь-яке наукове відкриття має не лише змістовне, а й методологічне наповнення, що призводить до критичного перегляду раніше прийнятих концептуальних основ, факторів, передумов і методів інтерпретації об'єкта дослідження.

Історичний метод широко використовувався при дослідженні становлення інституцій громадянського суспільства, адже перш ніж вивчати сучасний стан взаємодії молодіжних громадських організацій та інших суб'єктів політичного процесу, необхідно було проаналізувати теорію і практику громадянського суспільства як явища, що розвивається під впливом факторів, які відповідають певному історичному етапові, а також визначити механізми їх взаємодії.

Історичний метод дозволяє простежити в хронологічній послідовності еволюцію науково - теоретичного розуміння громадянського суспільства, а

також проаналізувати розвиток молодіжних структур на різних етапах процесу модернізації в Україні.

Застосування системного підходу спрямоване на комплексне дослідження великих і складних об'єктів, пізнання їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням всіх елементів та частин. За допомогою цього методу ми дослідили сутність інституційного аспекту трансформації молодіжних організацій як складової громадянського суспільства.

Системний метод дає можливість декомпозиції громадянського суспільства на ряд підсистем (систем нижчого та вищого рівня), які потім слід досліджувати автономно з урахуванням подальшого узгодження цілей кожної підсистеми із загальною метою системи, а також створення ієрархії системи.

З точки зору системного підходу, за А. Вебером, суспільство – це сукупність інституцій та організацій, які дуже різноманітні за своїми прямими функціями, але типологічно складають три макроструктури: державу, ринок і громадянське суспільство. Ці інституційні структури охоплюють усі види міжособистісних відносин: держава проявляється переважно у відносинах підпорядкування, ринок – у відносинах обміну, громадянське суспільство – у формі родинних, коопераційних, солідарних та інших зв'язків [61].

У дослідженні гуманістичний підхід розглядається як один із основних принципів функціонування громадянського суспільства. З точки зору радянської науки, вирішальну роль у державі відіграє підпорядкованість особи суспільству, пріоритет інтересів держави над інтересами особи.

Ми вважаємо, що людина повинна вільно інтегруватися в суспільство, а не бути залежною від нього. Суспільство є середовищем життя людини, воно складається із спільної діяльності людей, сукупності формалізованих і натуралізованих зв'язків і відповідних соціальних інститутів, тому воно не може бути несумісним з людьми. У демократичному суспільстві в основі реалізації державної політики (молодіжної, економічної, соціальної тощо) має бути людина, її погляди, потреби та інтереси. Фундаментальним аспектом цього є

підтвердження прав особистості на свободу. У громадянському суспільстві важливо розрізняти людей як громадян, членів громади та членів суспільства.

Автор застосував структурно-функціональний підхід у комплексному аналізі визначених інституцій громадянського суспільства: молодіжні організації; органи державної влади; політичні партії. Структурно-функціональний підхід допоміг виділити структурні елементи та окреслити їх роль у політичній системі суспільства.

Дослідити стан розвитку громадянського суспільства ми здатні через аналіз функціонування інституцій громадянського суспільства та їхньої взаємодії між собою та державними інститутами. Структурно-функціональний метод також дозволив зіставити різні моделі громадянського суспільства, сприяв виявленню їхніх спільних рис та специфічних особливостей, а також пошуку оптимальних шляхів розбудови громадянського суспільства в Україні.

Методологічною базою дослідження є теорія та сучасна практика громадянського суспільства. Для виконання мети та завдань наукового дослідження автор використав спектр методів як загальнонаукові, так і притаманні сучасній політичній науці. Застосовані порівняльний, емпіричні методи, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, синхронного дослідження, теоретичного моделювання, абстрагування, класифікації та типологізації при дослідженні конкретно-історичних, теоретичних та практичних аспектів дослідження тощо.

Метод теоретичного моделювання певною мірою надав можливість виробити пропозиції щодо вдосконалення механізмів взаємодії молодіжних організацій та держави, а також визначити межі втручання державних структур у діяльність молодіжних організацій.

Порівняльний метод дозволив проаналізувати діяльність молодіжних інститутів громадянського суспільства на різних етапах історичного розвитку, а також новітнього періоду в історії України. Цей метод дозволив виявити

характер та динаміку інституційної трансформації молодіжних організацій, виявити взаємозв'язок та взаємодію із державними структурами. Використання порівняльного методу дозволило проаналізувати різні підходи дослідників до сутності інституції громадянського суспільства, через дослідження праць представників світової політичної думки з найдавніших часів до сучасності. На підставі порівняльний методу здійснювався аналіз змісту діючого законодавства та інших нормативно-правових актів.

Застосування ретроспективного методу дало змогу зрозуміти еволюцію не лише сучасних молодіжних організацій, а й попередніх, виявити специфіку їх подальшого впливу на політичні процеси.

Під кутом синхронного методу вдалося виявити новизну та відмінність концептуальних підходів до проблем розвитку інститутів громадянського суспільства, виокремити внесок провідних зарубіжних та вітчизняних науковців в окресленні парадигм громадянського суспільства.

У статті М. Михальченка під назвою “Методологічні проблеми дослідження взаємодії соціально-правової держави і громадянського суспільства” відображено зростаючий інтерес наукової спільноти до питань взаємодії держави та громадянського суспільства. Автором підкреслюється потреба у визначенні чітких методологічних підходів для вивчення цієї проблематики, зі зверненням уваги на необхідність детального опрацювання категоріально-понятійного апарату, що застосовується для аналізу соціально-правової держави, громадянського суспільства та їхнього взаємозв'язку.

Методологічний підхід до дослідження ґрунтується на використанні термінологічного методу, який полегшує уточнення ключових понять. Зокрема, він став у нагоді при визначенні термінів, таких як молодіжна організація, об'єднання громадян та громадянське суспільство. Держава історично прагне контролювати суспільство. Проте демократичність політичного процесу

значною мірою залежить від активності інститутів громадянського суспільства, які відстоюють власні інтереси.

Вирішальною ознакою демократичного режиму є наявність розвиненого громадянського суспільства. Ця концепція завжди пов'язана із існуванням демократичної правової держави, адже вони взаємно підтримують один одного. Демократична правова держава створює умови для розвитку громадянського суспільства, тоді як останнє здійснює контроль за її діяльністю через систему інститутів.

Молодіжні громадські організації спроможні впливати на державну владу відповідно до встановлених правових норм. Проте можливості їхньої діяльності суттєво залежать від чинного законодавства. Розвинене громадянське суспільство, зазвичай, домагається легалізації діяльності своїх інститутів, забезпечуючи виконання власних інтересів. Саме ця двостороння взаємодія держави і громадянського суспільства виступає базисом для подальших форм їхнього співіснування.

Правове регулювання функціонування молодіжних організацій в Україні залишається недосконалим. У нормативній базі спостерігається плутанина серед ключових понять, що охоплюють різні типи об'єднань громадян. Серед них:

- об'єднання громадян – найбільш загальний термін, що включає громадські організації, політичні партії та професійні спілки (за ст. 36 Конституції України);
- непідприємницькі організації – категорія, визначена Цивільним кодексом України, що пов'язана з недохідною діяльністю;
- благодійні організації – недержавні структури, які діють у межах Закону України “Про благодійництво та благодійні організації”;

– неприбуткові організації – поняття, пов’язане із законодавством щодо оподаткування прибутку підприємств;;

– громадські організації – це об’єднання громадян для захисту й задоволення різноманітних інтересів (згідно із Законом “Про об’єднання громадян”);

– молодіжні громадські організації – об’єднання молоді віком від 14 до 35 років для захисту їхніх соціальних та інших законних інтересів.

Визначаючи молодь як соціально-демографічну групу, враховуються різнопланові критерії: демографічні, соціальні, економічні, психологічні тощо. Нижня межа молодіжного віку асоціюється із фізичним розвитком і соціальним становленням особи. Водночас соціальна зрілість, як правило, настає пізніше за фізичну. Соціальні трансформації сучасності дедалі більше подовжують цей період. Становище молоді та його вікові параметри багато в чому визначаються рівнем соціально-економічного, культурного розвитку і характером політичних процесів, що відбуваються в суспільстві.

Слід погодитися із позицією українських дослідників О. Балакіревої та О. Яременка, які звертають увагу на низку проблемних питань у методологічному забезпеченні соціологічних досліджень молодіжної тематики. Науковці аргументують необхідність постійного накопичення та систематизації емпіричних даних, отриманих у межах досліджень молоді, як на національному, так і на регіональному рівні. Вони наголошують, що наукова цінність таких досліджень значно зростає, якщо розробка програм здійснюється на довгостроковій основі із забезпеченням надійності використовуваних процедур збору інформації.

Особливо критичним завданням сьогодення є створення єдиного національного банку емпіричних даних про молодь. Крім того, важливим аспектом аналізу розвитку молодіжних організацій є врахування багатовимірності соціальних зв’язків молоді як активного суб’єкта соціального

розвитку України. Однак, пропоновані методологічні підходи дослідження не завжди забезпечують результати, які б повною мірою відповідали сучасним потребам науки та практики. Це стає особливо очевидним в умовах суспільно-політичних трансформацій, що характеризуються високим рівнем динаміки та невизначеності.

Для проведення поглибленого аналізу структурної та функціональної залежності молодіжних організацій від інших соціальних і політичних інститутів доцільно розглядати громадянське суспільство як складну багаторівневу систему взаємодії соціальних, культурних, моральних, економічних та політичних чинників. Політологічний аналіз функціонування молодіжних організацій як частини громадянського суспільства має певну специфіку, що проявляється у таких характеристиках, як динамізм, ймовірність і неминучість змін. Дослідження також вказує на те, що молодіжні організації можуть виступати як суб'єктами, так і об'єктами політичних процесів залежно від ситуації. У аналізі суспільно-політичної ситуації важливо враховувати динаміку формування громадянського суспільства, яка визначається загальноукраїнськими тенденціями, специфічними особливостями, впливом нормативно-правової бази, державною політикою та діяльністю міжнародних донорських структур.

Таким чином, молодіжні організації слід розглядати як невід'ємну складову громадянського суспільства сучасної України. Цей підхід дозволяє глибше дослідити взаємозв'язки з використанням загальнонаукового й політологічного категоріального інструментарію. У політичному процесі активну роль відіграють різноманітні групи молодіжних інтересів, кожна з яких зазвичай не має монополії на здійснення політичного впливу. У боротьбі за ресурси такі групи повинні доводити свою спроможність бути відповідальними партнерами в переговорах і ефективними представниками групових інтересів.

В умовах здобуття впливу молодіжними організаціями особливого значення набуває їхня здатність формувати сприятливе середовище для впливу на процес ухвалення рішень. У ситуаціях, коли організація фактично стає учасником формування політичних рішень, виникає ризик прагнення до поступового закриття політичного ринку й отримання статусу монополіста у певній сфері державної активності. Такий процес може сприяти появі форм корпоративізму, зокрема у випадках концентрації ресурсів у великих молодіжних організаціях із спільними ідеологічними або іншими основами.

Основою громадянського суспільства є принципи множинності інтересів і їх здатність до автономного організаційного оформлення поза межами державного контролю. Разом із утворенням у суспільстві груп з різними соціальними інтересами виникає природне прагнення кожної з них реалізувати свої вузькогрупові інтереси через створення відповідних інститутів. Відстоювання групових інтересів вимагає самоорганізації, що набуває більш досконалого та дієвого характеру, сприяючи їх ефективному і повному задоволенню.

Принципи соціального плюралізму та самоорганізації громадянського суспільства забезпечують можливість усім зацікавленим сторонам створювати різноманітні інститути з метою задоволення своїх потреб та впливу на функціонування державних органів влади. Одним із ключових механізмів такого взаємозв'язку є діяльність громадських молодіжних організацій, які формують систему взаємодії між громадянським суспільством і політичною системою. Ця система дозволяє оперативно реагувати на потенційні конфліктні ситуації з метою їх вирішення.

Повноцінне інституціональне оформлення громадянського суспільства є обов'язковою умовою ефективного задоволення та захисту потреб молоді. Рівень демократичності політичного режиму значною мірою визначає здатність громадян тієї чи іншої країни до самоорганізації, а також демонструє перспективи формування різних інститутів громадянського суспільства.

Формування таких інститутів, у свою чергу, зумовлене актуальними потребами та інтересами соціуму.

Як свідчить міжнародний і національний досвід, такі інститути часто демонструють більшу ефективність у своїй діяльності порівняно з державними структурами завдяки гнучкості управлінської системи та здатності до швидкої адаптації до змінних умов.

Однією з визначальних ознак сучасних демократичних суспільств є наявність розгалуженої мережі молодіжних організацій із широким спектром напрямів діяльності. У форматі громадянського суспільства ці організації виконують роль зв'язуючого елемента між громадянами та державними інститутами влади. У цьому контексті ступінь поширеності молодіжних об'єднань та рівень участі населення в їх діяльності можна розглядати як один із показників розвиненості громадянського суспільства. Проте важливо не обмежувати оцінювання суто кількісними характеристиками, а враховувати також якісні параметри діяльності громадських інституцій.

РОЗДІЛ 2

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ У ЗУРУБІЖНІЙ ТА ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУКОВІЙ ДУМЦІ

Розвиток суспільства значною мірою залежить від того, якою мірою молодь як суб'єкт політичного процесу бере участь у трансформаційних змінах. Молодь завжди виступала ініціатором демократизації політичних режимів та створення різноманітних громадсько-політичних рухів. В Україні відбувається формування нових інституцій політичної системи, включаючи розвиток молодіжних організацій, які стають важливою її складовою.

Молодь є значною соціально-демографічною групою населення будь-якої країни, що виступає носієм нових ідей. У цьому контексті політична еліта має розглядати молодь не лише як об'єкт політичного процесу, але й як активного суб'єкта, спроможного впливати на суспільно-політичне життя. Як зауважує З. Селіванова, молодь – це субкультура, яка є надзвичайно чутливим "барометром" суспільних процесів. За даними ООН, частка молодих людей у світі становить від однієї п'ятої до двох п'ятих загального населення планети. У розвинених регіонах налічувалося близько 187 мільйонів молодих людей (16,1% населення), тоді як у менш розвинених – 734 мільйони (20,4%). Практично четверо з п'яти молодих людей проживають у країнах, що розвиваються, що відображає молодшу вікову структуру населення цих регіонів. В Україні 71% молоді мешкає в містах, а 29% – у сільських районах.

Протягом останніх років інтерес політичної науки до тематики організацій зріс як за кордоном, так і в Україні. Сучасний світ не має універсальної моделі громадянського суспільства, яка підходила б усім країнам. Натомість існують конкретно-історичні моделі, що формуються відповідно до традицій і особливостей кожної окремої держави. Тому дослідження громадянського суспільства потрібно базувати на аналізі його специфічних

характеристик, які визначають динаміку розвитку інститутів і цінностей. Особливості розвитку громадянського суспільства в Україні значною мірою зумовлені специфікою державотворення й поєднанням впливів західної та східної культур. Українське суспільство має створювати власну модель громадянської ініціативи, спираючись на власні цінності та ментальність. Такий підхід дозволяє уникнути механічного копіювання західноєвропейських моделей і сприяє формуванню автентичного громадянського суспільства.

Однією з великих проблем у розвитку структур громадянського суспільства в Україні є їхній взаємозв'язок із державними інституціями. Чітке розмежування повноважень сприяє гармонізації та узгодженню інтересів різних груп населення. У більшості країн громадянське суспільство сформувалося паралельно з розвитком держави. В Україні ж цей процес був значною мірою фрагментарним і залежав від зовнішньополітичних впливів сусідніх держав. Попри це, українська історія має приклади зародження незалежних від держави інститутів громадянського суспільства.

За радянських часів тоталітарний режим суттєво обмежував діяльність автономних організацій або перетворював їх на інструменти комуністичної партії (піонерські, комсомольські, профспілкові об'єднання). Номінальна свобода громадських організацій носила здебільшого показовий характер у рамках створення видимості демократії. Утім, навіть у таких умовах радянській владі не вдалося остаточно викоринити всі цінності українського суспільства.

Демократичні процеси в Україні початку 90-х років призвели до руйнування авторитарної системи та створення держави. Відновлення політичного плюралізму дало значний поштовх для розвитку інститутів громадянського суспільства.

Громадянське суспільство складається з низки проміжних об'єднань, що не є ані державою, ані (розширеною) родиною, громадянське суспільство – це сукупність добровільних об'єднань, фірм та інших колективних організацій.

Цей термін почали вживати з різним значенням і різні автори, починаючи з XVIII століття [61].

Дж.Локк, відстоював думку про те, що «за природним походженням всі люди є вільними, рівними і незалежними. Єдиним шляхом суспільства до цивілізації є добровільна угода з іншими людьми про об'єднання у товариство. За його переконанням, коли яка-небудь кількість людей таким чином згодилась створити співтовариство або державу, то вони тим самим уже об'єднані і складають єдиний політичний організм, в якому більшість має право діяти і вирішувати за решту» [61].

У Дж. Локка поняття громадянське і політичне суспільство є синонімами. При цьому, він «ототожнює громадянське суспільство і державу, де законодавча і виконавча влада співвідноситься з громадянським суспільством, а люди інтегруються в громадянське суспільство, щоб скласти один народ, одне політичне тіло під владою одного верховного уряду» [69].

На думку, філософа держава історично передує громадянському суспільству, однак саме завдяки останньому забезпечується «безпека, зручності та достаток для народу» [69].

Ш.Монтеск'є обґрунтовував, що для «забезпечення політичної свободи громадян необхідне утворення такого правління, за якого один громадянин може не боятися іншого і виключається можливість зловживання владою. Він розрізняє державні та громадянські закони. До перших відносяться політичні права та свободи громадян. Другі регламентують відносини, що притаманні громадянському суспільству (недержавні відносини)». Ліквідація законів, на думку Ш.Монтеск'є, призведе до серйозних суспільних потрясінь, а громадянське суспільство є основною гарантією від сваволі й диктатури.

Ж.-Ж. Руссо зазначав, що «успіх державного правління залежатиме від громадянської доброчесності, відданості суспільним інтересам, готовності поступитися особистою вигодою задля загального добра» [61].

Ж. Боден, ідеолог зростаючої сили французької буржуазії, у своїй відомій праці «Шість книг про державу» розглядав державу як «правове управління великою кількістю сімей і тим, що у них спільне під суверенною владою». Ж. Боден, особливу увагу приділяє корпораціям, колегіям, станам, громадам. На його думку, «громада навіть старша за державу, вона є у більшій мірі громадянським суспільством, ніж політичним» [61].

Г.Гегель розглядав громадянське суспільство як «взаємопов'язану систему соціальних груп, спільностей, інститутів, приватних осіб, взаємодія яких регулюється цивільним правом і безпосередньо не залежить від політики держави».

На думку філософа, у громадянському суспільстві відбувається «постійне протистояння, зіткнення приватних інтересів, а його складові часто нестійкі та схильні до конфліктів Розв'язати суперечності можливо лише через державу». Держава, за Г.Гегелем, є «виразником абсолютної ідеї, світового духу, вона є вищою і найбільш спільною формою людського співжиття, а тому всі інші форми суспільної організації підкоряються їй». Ідеалізм Г.Гегеля проявляється тут у «визнанні залежності громадянського суспільства від держави, яку він вважає істинною формою об'єктивного духу, тоді як громадянське суспільство є лише кінцева форма духу. Громадянське суспільство існує не в державі, а поряд з нею». Найважливішими принципами, на базі яких функціонує громадянське суспільство, Г.Гегель вважав власність, особисту свободу, вільно сформовану громадську думку, правосуддя та інші [61]. На відміну від багатьох своїх попередників, Г.Гегель розглядав громадянське суспільство і державу як самостійні інституції.

На думку Ф.Фукуями, найвпливовішим теоретиком соціального капіталу був той, хто ніколи не вживав цього терміна, але дуже чітко розумів його важливість: французький аристократ і мандрівник А. Токвіль. У «Демократії в Америці» він зауважив, що, «на противагу його рідній Франції, Америка володіє багатим мистецтвом асоціацій, тобто люди звикли

об'єднуватись у добровільні асоціації як заради дрібних, так і заради серйозних цілей. Американська демократія з її системою обмеженого уряду була дієвою тільки тому, що американці мали великий досвіт у формуванні асоціацій заради досягнення як громадських, так і політичних цілей. Ця власність кажучи, до самоорганізації означало не тільки те, що уряд не був вимушений нав'язувати устрій ієрархічно, зверху вниз; громадянська асоціація була школою самоврядування, що прищеплювала людям звички до спільних дій, які вони нестимуть із собою в громадське життя» [102].

А.Токвіль підкреслює «важливість і необхідність приватних асоціацій у громадському і політичному житті. Люди в суспільстві повинні бути не просто рівні, а мають бути вільно об'єднані в неурядові організації» [61].

Дослідник формує підґрунтя сучасних уявлень про громадянське суспільство як самостійну сферу людських взаємин. Він звертає увагу на мережу громадських асоціацій, які створюють ситуацію наявності “пильного громадського ока”, що постійно слідкує за владою [61].

А. Токвіль, як можна думати погодився б із припущенням, що «без соціального капіталу не було б громадянського суспільства і що без громадянського суспільства демократія не досягла б успіху».

Як зазначає Ф.Фукуяма, «соціальний капітал має переваги, які виходять далеко за межі економічної сфери, Він необхідний для створення здорового громадянського суспільства, тобто сукупності груп і асоціацій, що знаходяться між сім'єю і державою. Він вважає, що громадське суспільство, яке перебуває у фокусі посиленого інтересу в колишніх комуністичних країнах після падіння Берлінської стіни, є вирішальним для успіху демократії. Соціальний капітал дозволяє різним групам всередині комплексного суспільства об'єднуватися для захисту своїх інтересів, котрі інакше могли б бути проігноровані могутньою державою» [102].

Я. Шолте звертає увагу на позитивні та негативні моменти становлення громадянського суспільства. Він стверджує, що «громадянське суспільство

може зробити чимало для демократизації управління. Водночас громадянське суспільство може мати антидемократичні цілі та застосовувати антидемократичні засоби» [61].

Науковець застерігає та теоретично обґрунтовує ряд можливих аспектів функціонування громадянського суспільства. Перший – діяльність громадянського суспільства може не керуватись демократичними цілями. Наприклад, деякі неурядові організації можуть переслідувати закулісну тактику набуття спеціальних привілеїв для задоволення приватних інтересів. Другий – громадянське суспільство може зменшувати рівень демократії в управлінні, якщо його втручання не досить продумане у реалізації. Третій – демократія може постраждати, якщо інституції управління недостатньо налаштовані на зворотний зв'язок. Четвертий – негативні наслідки для демократії від асиміляції громадських структур, які можуть втратити свої задекларовані позитивні можливості щодо активізації дебатів та вільнодумства. П'ятий – громадянське суспільство може продукувати або навіть збільшувати структурну нерівність і привілеї, пов'язані з класом, національністю, статтю, релігією тощо. Шостий – громадянське суспільство може відображати інтереси тільки вузького прошарку еліти. Сьомий – громадська діяльність відносно управління може потерпати від недемократичних методів внаслідок браку внутрішньої демократії у громадському секторі. Ці аспекти дають підстави розглядати громадянське суспільство з особливою увагою.

Ю. Габерманс, звертає увагу на те, що в «суспільстві розпочинаються тенденції розділення держави та суспільства. Дослідник не тільки проводить відмінність між громадянським суспільством та державою, але й робить відносним традиційне розрізнення приватного та публічного. Кожну сферу він поділяє на дві частини. Приватне – на інтимну сферу (сім'я) та приватну економіку; публічне – на публічну сферу та публічну владу (державу)» [22].

Організація (асоціація), у розумінні Т. Парсонса, є така «корпорація між членами якої існує солідарність та консенсус стосовно спільної діяльності.

Науковець вважає, що саме консенсус є джерелом ідентичності асоціації у якій рішення по головним питанням приймаються самою організацією, а не за бюрократичними принципами». На думку Т. Парсонса, окремі елементи асоціації властиві всім типам організацій, але про наявність асоціації можна казати тільки у тому випадку, коли присутня колективна дія [84].

Досліджуючи трансформацію політичних процесів, Дж. Кін, звертає особливу увагу на недержавні організації та громадські рухи. На його думку, «громадянське суспільство може не тільки розвиватися та покращувати свою функціональність, але й деградувати». Йому здається, що фашизм і комунізм є прикладами деградованого громадянського суспільства, чи як пише сам автор «здичавілого». Однією з центральних проблем для Дж. Кіна залишається проблема взаємин громадянського суспільства і держави. Адже, при її «вирішенні потрібно враховувати національну та соціокультурну специфіку різних країн, їх історичні традиції та тривалість і темпи трансформаційних процесів» [61].

У дослідженні, ми розглядаємо молодіжні організації як такі, що по-перше, самостійно визначають сферу своєї діяльності, форми і методи роботи; очолювані засновниками або радою, якій делеговані повноваження при прийнятті рішень, але цілковито невіддільну контролю з боку державних чи приватних структур. По-друге, діяльність молодіжної організації спрямовується не на отримання і розподілення прибутків між засновниками чи співробітниками, а на використання всіх своїх фінансових доходів для вирішення важливих для суспільства проблем. По-третє, мета та завдання молодіжних організацій орієнтовані на суспільне благо, що сприяє розвитку демократії і добробуту суспільства загалом або його окремих груп.

Ми будемо використовувати термін «молодіжні організації», оскільки вони є формою громадської ініціативи за умов сучасного демократичного суспільства [56].

Отже, під молодіжною організацією автор розуміє офіційно зареєстроване громадське об'єднання, незалежне від офіційної державної влади, яке не є прибутковою організацією та захищає соціальні, економічні, творчі, вікові, національно-культурні інтереси своїх членів (віком від 14 до 35 років). Закон України “Про об'єднання громадян” визначає, що громадською організацією є “добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод” (ст.1).

Особливостями функціонування молодіжних організацій є те, що чисельність молодіжних інституцій незрівнянно більша, ніж усіх місцевих осередків політичних партій. По-друге, місцеві осередки політичних партій зосереджені головним чином на вирішенні своїх локальних завдань: забезпечення успіху партії у ході чергових виборів. У проміжок між виборами їх активність досить помітно знижується. Молодіжні організації ж працюють постійно, їх вплив на громадян, інтереси яких вони відображають набагато сильніший, ніж вплив інших сегментів громадянського суспільства.

Українські науковці В. Кулік, О.Голобуцький, О.Корнієвський, В.Купрій активно ведуть дослідження сутності молодіжної ініціативи в Україні. В.Кулік акцентує увагу на механізмах утворення молодіжних організацій та становленні сучасного молодіжного руху в Україні. О.Голобуцький аналізує специфіку функціонування молодіжних партій як нового етапу розвитку організованого молодіжного руху в Україні [65].

У дослідженні “Державна молодіжна політика в Україні” Є.Бородін проводить систематизацію основних понять, що використовуються в нормативно-правових актах та практичній діяльності суб'єктів політичного процесу по формуванню та реалізації державної молодіжної політики в Україні [15].

У праці “Конфлікти у громадянському суспільстві” О. Пойченко розглядає громадянське суспільство, як сферу добровільно сформованих

організацій громадян, захищену законами від прямого втручання та надмірної регламентації їх діяльності з боку органів державної влади. Науковець акцентує увагу на тому, що в «Україні активність громадян у процесі становлення і розвитку громадянського суспільства, як інституту пом'якшення соціальної напруги та забезпечення консенсусу в суспільстві є складною» [104].

Суттєвий внесок у дослідженні процесів трансформації соціальної молодіжної політики в Україні зроблено у працях О.Рублюка та А.Кудряченко. О.Рублюк відмічає, що в «розвитку соціальної структури населення України можливі дві моделі: демократична та аристократична. Перша, ґрунтується на використанні людського потенціалу при збереженні високих соціальних зобов'язань держави перед молоддю. Друга, ґрунтується на збереженні і поглибленні соціально-економічної диференціації, успадкуванні попереднього соціального статусу наступними поколіннями, гострої диференціації прошарків та окремих груп щодо можливостей користування суспільною власністю» [27].

Варто відзначити дослідження, що стосуються аналізу потреб організацій громадянського суспільства в Україні. У колективній праці А.Романюка та Л.Скочиляса "Стан громадянського суспільства в Україні" розглянуто форми взаємодії влади та молодіжних громадських організацій. Автори зазначають, що «співпраця громадських та владних інституцій існує, але вона має незначний простір і ситуативна, тому її скоріше можна характеризувати як взаємодія, а не співпраця» [27, с.51].

У дослідженні О. Корнієвського та В. Якушика детально аналізуються основні тенденції формування і реалізації громадськими інституціями власної політики, запропоновано їх класифікацію. На думку дослідників, «молодіжні об'єднання, здійснюють свою діяльність на основі спільних інтересів» [27].

Прийняття Конституції України (1996 рік) актуалізувало наукові політологічні дослідження з цієї тематики. Відбулося закріплення норми, що визнає право громадян на "свободу об'єднання у громадські організації для здійснення захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних,

економічних, соціальних, культурних та інших інтересів” (ст. 36) і нових норм, згідно з якими, ніхто «не може бути змушений до вступу в будь-яке об’єднання громадян чи обмежений у правах за належність або неналежність до громадських організацій» (ст. 36). Ці та інші конституційні норми спонукали наукові пошуки шляхів і методів підвищення суб’єктності молодіжних об’єднань [58].

Аналіз існуючої наукової літератури та інших джерел свідчить про чітко виражену тенденцію зростання уваги науковців до проблем молодіжних об’єднань. Разом із тим аналіз підтверджує, відсутність праць, які базувалися на засадах комплексного підходу до вивчення політичної суб’єктності молодіжних структур.

Узагальнення напрацювань вітчизняних дослідників дає змогу виділити дві основні групи пошуків. До першої ми відносимо праці В. Барабаша, М. Головатого, А. Казановського, А. Матвієнка, Я. Немирівського, В. Цибульника, О. Яременка, О. Чернецького в яких у загальному плані досліджуються проблеми молодіжної політики [104]. В них переважно розглядається взаємодія держави і громадських організацій, висвітлюються важливі аспекти суб’єктності молодіжних структур. Зокрема, М. Головатий запропонував оригінальну концепцію державної молодіжної політики, в основу якої покладено партнерські відносини держави і молоді.

До другої групи слід віднести дослідження конкретних молодіжних проблем. Вони охоплюють переважно процеси соціально-політичного становлення молодих людей у сучасних умовах. Висвітлюючи складнощі розвитку молодіжних об’єднань, автори намагаються аналізувати роль і місце держави в їх вирішенні. Тут широко представлені дослідження з проблем становлення та чисельного росту молодіжних об’єднань, молодіжного руху та їх впливів на політику держави. Це стосується праць О. Корнієвського, М. Пашкова, В. Якушика [60]. На думку В. Головенька, «одним із дієвих механізмів реалізації молодіжної політики є потужний молодіжний рух.

Молодіжний рух включає три підсистеми: інституційну, або організаційно-інституційну (державні та громадські структури); регулятивну, або нормативну (законодавство, статутна документація); комунікативну, або інформаційну (засоби масової інформації, молодіжні видання). Молодіжний рух як механізм реалізації молодіжної політики тісно взаємодіє з політичною системою на всіх рівнях: міжнародному, всеукраїнському, регіональному, місцевому» [60].

Аналізові проблеми політичної суб'єктності молодіжних об'єднань сприяють доробки науковців Українського інституту соціальних досліджень, які впродовж багатьох років видавали колективні збірники, що базувалися на матеріалах формування та реалізації програм і проектів “Молодь України: стан, проблеми, шляхи розв’язання”, “Молодь України у дзеркалі соціології” [108].

Існуюча наукова література, яка розглядає діяльність молодіжних об'єднань, переважно має описовий характер. Хоча в ній зібрано значний фактологічний матеріал, відчувається нестача глибокого опрацювання понятійного апарату та теоретичних узагальнень щодо трансформаційних процесів, які відбуваються у молодіжному середовищі в сучасних умовах. У більшості публікацій лише частково та поверхово висвітлено історію і особливості розвитку молодіжних об'єднань.

Дослідження літератури, присвяченої молодіжним громадським організаціям України, свідчить, що їхня діяльність як системне та комплексне явище не стала предметом ґрунтовних вітчизняних досліджень. Вивчення особливостей функціонування молодіжних організацій і їхньої ролі в політичних процесах лише починає знаходити відображення в українській політичній науці.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ МОЛОДІЖНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Молодіжні організації зазвичай виникають у найуразливіших сегментах соціальної сфери, які не привертають значного інтересу ні держави, ні бізнесу. Проте за жодних обставин вони не можуть замінити державний захист, особливо в контексті забезпечення прав і підтримки молоді. Якщо державі бракує ресурсів або якщо її витрати на соціальний захист населення залишаються недостатніми, це створює сприятливі умови для розвитку молодіжних ініціатив.

В Україні діяльність таких організацій із надання послуг суспільству має свої специфічні риси. Цей процес є досить складним і витратним, особливо якщо послуги надаються державним сектором із залученням комерційних структур. У молодіжних організаціях частину подібних послуг можна реалізувати дешевше або навіть безкоштовно завдяки волонтерському залученню.

Серед інших характерних рис помітно, що молодіжні рухи зазвичай орієнтовані на допомогу найбільш соціально вразливим верствам населення. Завдяки активній участі своїх членів, які вважають цю діяльність суспільно значущою, такі організації часто забезпечують послуги з вищою якістю порівняно з державними чи комерційними структурами. Молодіжні організації також відіграють роль специфічного індикатора суспільного життя, звертаючи увагу на нагальні потреби нових соціальних груп. Форми громадської ініціативи можуть включати суспільно корисну діяльність у місцях проживання, сприяння працевлаштуванню та вихованню молоді. Проте мотивація займатися громадською діяльністю виникає у молодих людей лише тоді, коли їхні базові потреби є задоволеними.

В українських реаліях більшість молоді використовує свій вільний час насамперед для особистого розвитку або забезпечення благополуччя своїх родин. Через це часто спостерігається конфлікт між особистими і колективними інтересами, де останні зазвичай поступаються. Освітній рівень населення також має вплив на ставлення до діяльності молодіжних організацій.

Попри загальний низький рівень довіри до цих об'єднань, серед людей із вищою освітою спостерігається більш позитивне ставлення до них у порівнянні з громадянами з нижчим освітнім рівнем. Крім того, результати досліджень вказують на обернену залежність між віком респондентів і їхньою довірою до громадських організацій. Молодші люди позитивніше ставляться до таких ініціатив: серед респондентів віком 18–29 років майже 40 % цілком або переважно їм довіряють, тоді як абсолютно не довіряють лише 13 %. Натомість серед осіб старше 60 років частка тих, хто загалом довіряє цим організаціям, становить 33 %, а тих, хто зовсім не довіряє, – 16 %. [40].

Українське законодавство передбачає два способи легалізації діяльності молодіжних організацій: шляхом повідомлення або реєстрації. Після реєстрації такі організації отримують статус юридичної особи. Реєстрація здійснюється за ініціативою мінімум трьох осіб, а припинення діяльності може відбуватися через саморозпуск або судові рішення у разі порушення чинного законодавства.

Однак нормативно-правова база, яка регулює функціонування молодіжних організацій, суттєво відстає від сучасних вимог і містить численні недоліки. Наприклад, Закон України "Про об'єднання громадян", не узгоджений із Цивільним кодексом, який також регулює діяльність неприбуткових організацій. У цих двох нормативних актах поняття громадських організацій навіть не мають єдиного визначення [40].

Однією із ключових проблем, з якими стикаються молодіжні організації, є тривалий термін реєстрації: громадській організації потребує часу для виконання процедури, тоді як підприємці реєструються за кілька днів.

Додатковою перешкодою є значні ставки зборів за державну реєстрацію, що також ускладнює започаткування діяльності таких структур.

Молодіжні організації можна розглядати як соціальні інститути, що нагадують живі організми, які народжуються, дозрівають і з часом припиняють своє існування або зникають із суспільно-політичного життя. На думку авторів, діяльність молодіжних організацій проходить кілька ключових етапів розвитку. По-перше, це «Етап декларацій», коли група молодих людей висловлює намір об'єднатися задля створення організації. По-друге, це «Етап реєстрації», коли успішне проходження цього етапу надає організації правового статусу і відкриває юридичні можливості для її функціонування. По-третє, це «Етап істотності», коли з'являється здатність організації впливати на процес прийняття політичних рішень та брати участь у реалізації державної молодіжної політики.

Після завершення державної реєстрації молодіжна організація отримує статус юридичної особи, що надає їй право володіти власною печаткою, відкривати рахунки у банківських установах, набувати майно в користування або власність, отримувати статус неприбуткової організації, здійснювати господарську діяльність відповідно до положень свого статуту і чинного законодавства. Крім того, організація може укладати договори з іншими установами чи фізичними особами, а також виступати учасником судових процесів як позивач чи відповідач.

Для забезпечення ефективної роботи молодіжних організацій та реалізації їхніх функцій необхідно сприяти їхньому інституційному розвитку. А. Романюк та Л. Скочиляс акцентують увагу на ключових аспектах підвищення результативності діяльності молодіжних колективів:

- формування мереж профільних організацій та підтримка обміну практиками між ними;
- організація навчальних заходів для активістів із фокусом на методологію роботи, визначення місії, культуру громадської діяльності та значення досягнення поставлених цілей;

- використання найбільш результативних форматів навчання, таких як школи, тренінги та семінари, особливо за участю вже досвідчених членів організацій;
- розширення участі молодіжних організацій у виборчому процесі на локальному рівні через створення блоків громадських об'єднань;

- залучення кваліфікованих спеціалістів у різних сферах суспільної діяльності до роботи в межах молодіжних структур;

- забезпечення систематичного діалогу між молодіжними організаціями та представниками влади для спільного вирішення актуальних питань.

Демократичні процеси сприяли активізації громадянської участі населення. Ця активність проявилась у створенні численних об'єднань, які стали важливим елементом політичної системи України. У 2000-х роках кількість неурядових організацій в країні перевищувала 30 тисяч. При цьому більшість із них (95 %) функціонували на місцевому рівні. Всеукраїнські структури становили близько 4 %, а філії міжнародних фондів і агенцій, що діяли в Україні, належали до третьої групи та становили лише 1 % [61].

Одними з основних напрямів діяльності молодіжних організацій в Україні стали інформаційний, освітній і соціально-політичний. Головна місія цих інституцій – сприяти становленню демократичного суспільства та допомагати у розв'язанні актуальних соціальних проблем. Громадські організації ведуть суспільно значущу діяльність, забезпечуючи послуги там, де державні інститути чи комерційні структури не діють з певних причин. Їхня діяльність насамперед зосереджена на розвитку соціогуманітарної сфери, освітніх процесів, захисті навколишнього середовища й забезпеченні соціального захисту населення.

Об'єднання громадян у добровільні асоціації є важливим проявом громадянського суспільства, що сучасному етапі демонструє помітну ефективність. Громадянське суспільство варто розглядати як особливий соціальний простір, у якому індивіди взаємодіють певною мірою незалежно один від одного та держави. Його основою є самостійний, активний та

повноправний індивід, від особливостей якого залежить якість і зміст громадянських відносин. Щоб краще зрозуміти специфіку функціонування державних і суспільних інститутів, особливо молодіжних організацій, важливо дослідити їхню класифікацію. Вивчення різноманітності цих об'єднань значно впливає на ефективність співпраці між органами влади, місцевого самоврядування та молодіжними організаціями. Така типологія дозволяє отримати об'єктивне уявлення про існуючу мережу взаємозв'язків серед молодіжних субкультур. Класифікація молодіжних організацій може бути багатогранною і різнитися залежно від застосованих критеріїв.

Вітчизняний науковець М. Кравчук виділяє такі види організацій:

- за кількістю учасників: масові та елітарні;
- за способом формування та рівнем залучення: стихійні й свідомо організовані;
- за внутрішньою структурою: централізовані й децентралізовані;
- за масштабом діяльності: місцеві, загальнодержавні та міжнародні; - за правовим статусом: легальні та нелегальні;
- за характером досягнення мети: реформаторські й консервативні;
- за значимістю для суспільства: прогресивні, консервативні й реакційні.

Запропонована класифікація є універсальною і підходить не лише для молодіжних організацій, але й для інших типів об'єднань громадян.

Однак вона має загальний і абстрактний характер. Значущою є також типологія за соціальною основою створення організації та залежно від потреб, для яких вони формуються. За цим підходом виділяють:

- організації, які створені для задоволення колективних чи суспільних потреб громадян через участь у виробництві чи громадському житті (профспілки, асоціації із захисту прав молоді);

- організації, орієнтовані на задоволення особистих потреб (наприклад, спортивні клуби, спілки мисливців чи рибалок).

Т. Слинько та О. Кушнарєнко запропонували об'єднати всі громадські організації у такі групи: «екологічні, соціально – екологічні, природоохоронні; правозахисні групи та об'єднання; борці за справедливість; робітничий рух; громадсько – культурні, творчі, спортивні (здорового способу життя); жіночі рухи; миротворчі рухи; історико – патріотичні тощо» [61]. На нашу думку, дана типологія громадських організацій є дещо неповною і нечіткою і неспроможна визначити критерії на основі яких створюються громадські організації.

Л. Лойко досить детально виокремлює громадські організації за спрямованістю на такі групи: «професійні (профспілки, асоціація фермерів тощо); економічні (об'єднання підприємців, банкірів, роботодавців тощо); соціально – демографічні (молодіжні, ветеранські, жіночі); конфесійні (церкви, релігійні общини, об'єднання мирян); культурологічні та просвітницькі; творчі (об'єднання артистів, письменників, художників); спортивно – туристські та оздоровчі; наукові та науково – технічні; оборонні; національно – культурні; екологічні» [68].

Структуризація молодіжних організацій дозволяє виокремити шість основних груп залежно від напрямків їхньої діяльності. Перша група охоплює молодіжні структури, які зосереджені на захисті громадянських прав і базових свобод, таких як право на життя, здоров'я, недоторканність власності тощо, а також інших законних інтересів різних суспільних груп. До другої групи належать організації, що підтримують і вдосконалюють професійну діяльність молоді. Серед них можна виділити професійні спілки, такі як асоціації молодих державних службовців, юристів, промисловців чи підприємців. Третя група представлена соціально орієнтованими організаціями та благодійними фондами, які працюють над питаннями соціального захисту, матеріальної підтримки малозабезпеченої молоді, багатодітних сімей і талановитої молоді (учнів та студентів). Четверта група включає екологічні організації молоді, що

сприяють розвитку природоохоронних ініціатив, а також оздоровчо-спортивні організації, які популяризують здоровий спосіб життя. П'яту групу формують науково-освітні організації, спрямовані на розвиток науки та освіти. Шоста група охоплює культурно-просвітницькі та національно-патріотичні організації, які прагнуть поширення культури, підтримки релігійних традицій та сприяння національному відродженню суспільства.

У спробі класифікувати громадські організації Університет Джона Гопкінса (США) запропонував типологію, яка отримала назву Міжнародна класифікація недержавного сектору. Вона виокремлює десять основних категорій діяльності, а саме культура й відпочинок, освіта та наукові дослідження, охорона здоров'я, соціальні служби, довкілля, розвиток і житлово-комунальне господарство, адвокатура й політика, філантропічні посередники й підтримка, міжнародна діяльність та бізнес і професійні спілки. Ця класифікація може бути корисною для дослідників завдяки своїй деталізованості та охопленню широкого спектра напрямків діяльності молодіжних організацій. Проте вона не враховує завдань і цілей, які ставлять перед собою ці організації.

Виникнення та розвиток молодіжних організацій базуються на принципі відкритого партнерства між владою та молоддю, де обидві сторони виступають рівноправними учасниками відносин. Кожен із них має ресурси, які підтверджують їхню суб'єктність та потенціал участі.

Українська дослідниця Н. Ротар описує чотири основні моделі діалогу між владою та громадськими об'єднаннями. Перша модель передбачає традиційну стратегію взаємодії «згори вниз», коли громадянам надається мінімум інформації про політичні процеси. Фактично це нагадує «моно владу», яка очікує лише схвалення від суспільства. Друга модель обмеженого діалогу дозволяє владі приймати пропозиції від громадян без жодної гарантії їх врахування чи реалізації. Третій варіант передбачає відкритий діалог між сторонами. Проте остаточний вибір стратегічних пріоритетів залишається за

владою. Четверта модель відповідає принципам демократії участі, де влада і громадяни володіють однаковим рівнем доступу до інформації та впливу на політичні рішення. У такому форматі пропозиції громадян мають таку ж вагу, як і підходи з боку влади. Тільки цей варіант забезпечує рівність прав обох сторін у контролі за реалізацією спільно ухвалених рішень. [88].

В Україні наразі повноцінно реалізований лише перший варіант діалогу між владою та громадськістю, тоді як освоєння другого варіанту залишається на етапі спроб. Однак нестабільність у взаємодії гілок влади та прагнення політичної еліти зосереджувати контроль у своїх руках заважають обирати більш відкриті та прогресивні політичні стратегії у співпраці із суспільством. Це сприяє посиленню серед молоді тенденцій абсентеїзму та кризи довіри до демократичних інститутів.

Процес створення правового поля, що дозволило б молоді ефективно захищати власні інтереси через громадські організації, ще не завершений. Тим не менш, Конституція України гарантує право на об'єднання в громадські організації і захист власних прав. Молодіжне законодавство розпочалося із затвердження концептуальної Декларації "Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні", після чого був ухвалений закон, який регулює питання соціального становлення та розвитку молоді. Згодом до нього додалися закони про молодіжні організації, соціальну роботу з молоддю, програми підтримки та інноваційні механізми працевлаштування молодих громадян.

Особливістю розвитку молодіжних організацій у країні є те, що їх створення відповідає на актуальні потреби окремих груп молодіжної субкультури. Виокремлюють три основні передумови такого виникнення: по-перше, спільна діяльність більш ефективна в політичній площині, ніж індивідуальна; по-друге, молодь через організації задовольняє потребу у спілкуванні зі своєю соціально-демографічною групою; по-третє, участь у таких організаціях дозволяє підкреслити індивідуальність та сприяти вирішенню соціальних проблем. Аналіз політичних процесів у країні показує,

що влада робить акцент на діалозі через офіційно структуровані молодіжні об'єднання. Цей підхід перегукується із традицією спілкування через систему посередників. Проте ефективність таких організацій залежить від зрілості громадянського суспільства. В Україні, де ці інституції лише формуються, покладатися на повноцінне виконання ними функцій участі молоді в ухваленні рішень поки зарано.

Міжнародний досвід показує, що участь молоді в політиці часто реалізується через консультативні механізми. Це підхід Європейського Союзу, який активно залучає громадськість до обговорення політики, підготовки та реалізації рішень. У таких консультаціях беруть участь місцева влада, недержавні організації, науковці та експерти.

Європейський підхід демонструє важливість громадських організацій для налагодження ефективного діалогу. Демократія процвітає там, де закон забезпечує право громадян створювати асоціації заради спільної мети, які відображають їх погляди, цінності та інтереси. Молодіжні організації відіграють важливу роль у донесенні інформації про державну політику і сприяють залученню молоді до ухвалення рішень.

На думку Н. Ротар, мобілізація громадян за допомогою молодіжних організацій в Україні ускладнена тим, що історично вони асоціювались із протестними настроями. Це полегшує мобілізацію на акції протесту, але ускладнює підтримку конструктивних ініціатив поза рамками конфлікту з владою.

Б. Барбер звертає увагу на те, що для влади простіше взаємодіяти з населенням із низьким рівнем політичної культури, оскільки така аудиторія потребує мінімуму аргументації, і зазначає що політика стає для громадян їх університетом, громадянська сфера – їх тренувальний майданчиком, участь у політичному житті – їх наставником» [6, с. 261].

На нашу думку, суспільство повинно звернути увагу на розвиток інституцій громадянського суспільства. Сьогодні важливо створити умови та

віднайти для джерела фінансування діяльності молодіжних організацій. Якщо суспільство фінансує державні інституції, воно ж має право здійснювати контроль за їх діяльністю.

ВИСНОВКИ

У бакалаврській роботі вирішено актуальне наукове завдання, що полягало в науково-теоретичному обґрунтуванні функціонуванні молодіжних організацій як складової громадянського суспільства в сучасній Україні. Результати дослідження підтверджують гіпотезу, на якій воно ґрунтується та дають можливість зробити певні узагальнюючі висновки, що мають теоретичне й практичне значення.

Розглядаючи особливості функціонування молодіжних організацій у процесах розбудови держави в Україні, необхідно зазначити, що ефективне управління цими структурами, а також впровадження сучасних управлінських технологій можливе лише за умови ретельного вивчення закономірностей, механізмів функціонування та розвитку молодіжних організацій.

Молодіжні організації зазвичай виникають у найбільш проблемних сегментах соціальної сфери, якими часто не цікавляться ані держава, ані бізнес. Водночас молодіжний рух, незалежно від його активності, не здатний замінити державні механізми соціального захисту, зокрема захист прав молоді. У ситуаціях, коли держава обмежена у фінансових ресурсах чи витрачає їх недостатньо для забезпечення соціальних гарантій, створюється сприятливий ґрунт для посилення ролі молодіжних організацій.

З огляду на національний та міжнародний досвід можна стверджувати, що ефективна реалізація державної молодіжної політики має базуватися на трьох ключових компонентах: об'єктивних умовах, стратегічних завданнях і тактичних заходах. У демократичних суспільствах громадські організації здебільшого фінансуються за рахунок членських внесків, благодійної допомоги та доходів від власної діяльності, при цьому державна підтримка відіграє важливу роль. Проте економічний стан в Україні, де більшість населення знаходиться за межею бідності, суттєво обмежує спроможність громадян фінансувати діяльність молодіжних організацій. Навіть ті, хто має таку фінансову можливість, нерідко виявляють низький інтерес до громадської

активності. Суттєвим джерелом фінансування молодіжного руху залишаються міжнародні донорські організації. Однак їхня допомога є фрагментарною і підпорядкована вимогам якісного виконання окремих проєктів, а не загальному зміцненню громадянського суспільства. Значна частина цієї допомоги залежить від професійного написання проєктних заявок, що обмежує участь багатьох організацій у такій підтримці. У результаті донори зосереджуються на виконанні конкретних завдань, не забезпечуючи системного розвитку молодіжного сектору.

Аналіз політичних процесів в Україні показує, що владні інституції покладаються на формалізований діалог із громадськістю через структуровані молодіжні організації. Така модель наслідує українську традицію політичної участі громадян через інституційних посередників. Попри це, молодіжні організації ефективно працюють лише в умовах розвиненого громадянського суспільства з усталеними практиками політичної та соціальної взаємодії. В українському контексті, де державні й громадські інститути перебувають на етапі становлення, очікувати від таких організацій повноцінного виконання функцій представництва інтересів молоді поки що передчасно. Взаємодія між органами державної влади та молодіжними організаціями набуває різноманітних форм і значною мірою залежить від усвідомлення їхніх ролей у забезпеченні прав і потреб суспільства.

На сьогодні партнерська модель взаємодії не повністю відповідає сучасним викликам і потребам української молоді. На нашу думку, кожна адміністративно-територіальна одиниця країни має створити мережу спеціалізованих молодіжних центрів (національного, обласного, районного чи міського рівня), що сприятиме вирішенню питань оренди приміщень для заходів молодіжних організацій і дозволить сформувати необхідну інфраструктуру для підтримки активної молоді. Крім того, фінансова підтримка має охоплювати не лише навчальні програми для членів та лідерів організацій,

але й охоплювати конкретні практичні заходи та розв'язувати конкретні молодіжні проблеми.

Розвиток і трансформація молодіжних організацій України стикається з низкою перешкод. Насамперед, суспільство часто не готове сприймати ці організації як учасників політичного процесу. Ситуацію ускладнює брак інформації про їхню діяльність. Слід зазначити, що в умовах високого рівня демократичності та економічного розвитку суспільства значно зростає кількість громадських інституцій. Це пов'язано з наявністю середнього класу, який прагне захищати свої інтереси через об'єднання громадян. У розвинених країнах саме середній клас є найчисельнішою й найбільш політично активною соціальною групою, яка фактично впливає на формування влади під час виборів.

В українських реаліях політична влада часто уникає реального суспільного контролю, залишаючись закритою у процесі ухвалення рішень. У багатьох випадках співпраця між владою та молодіжними організаціями має суто формальний характер, оскільки влада розглядає їх як конкурентів, а не партнерів. Аналізуючи поточні політичні процеси, можна припустити, що кількість, структурованість та ідеологічна визначеність молодіжних організацій в Україні будуть зростати. Цьому сприятиме підписання Україною важливих міжнародних угод щодо захисту прав людини, зокрема прав молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний звіт “Децентралізація та людський розвиток: Оцінка населенням України якості управління та надання соціальних послуг” за результатом дослідження громадської думки населення в рамках підготовки національного звіту з людського розвитку. Київ: ПРООН, 2019. 168 с.
2. Арато Е. Відродження, занепад і реконструкція концепції громадянського суспільства. *Політична думка*. 2015. № 1. С. 25–31.
3. Аристотель. Політика. К.: Наукова думка, 1997. 458 с.
4. Банчук М. Громадянське суспільство в Україні: поняття і реальність. *Людина і політика*. 2013. № 1. С. 42-49.
5. Барабаш В. Молодіжний рух як об’єкт і суб’єкт реалізації молодіжної політики. *Український соціум*. 2014. № 1(3) /2004. С. 119 – 130.
6. Барбер Б. Сильна демократія: політика учасницького типу. Демократія: Антологія. К.: Смолоскип, 2015. С. 254 – 262.
7. Беззубко Л. Органи самоорганізації населення: проблеми і шляхи рішення. Донецьк: Норд-прес, 2016. 122 с.
8. Бекешкіна І. Співвідношення інституціонального та функціонального підходів до вивчення демократичних інституцій. Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства: Наукові доповіді і повідомлення Всеукраїнської соціологічної конференції / За ред. М.О.Шульги, В.М.Ворони. К.: САУ, ІС НАНУ, 2013. С.171 – 173.
9. Бень О. Джерела інституціоналізаційних процесів у молодіжних громадських організаціях. *Український соціум*. 2017. №.2 (19). 2017. С. 129 – 138.
10. Бень О. Молодіжні громадські організації як соціальний інститут. Молодіжна політика: проблеми і перспективи. *Збірник матеріалів II*

Міжнародної науково-практичної конференції. 20 – 21 травня 2005 р. Дрогобич – Львів: Вимір, 2005. С. 98 – 107.

11. Биковець В. Лобізм у системі представництва інтересів. Політичний менеджмент. 2016. № 5. С. 44–51.
12. Білецький В. “Третій сектор” як основа громадянського суспільства. *Збірник наукових праць “Громадянське суспільство як здійснення свободи”*. Львів: Львівський національний університет. 2006. № 3. С. 18–23.
13. Білоус А. Політичні об’єднання України. Київ: Наукова думка, 2003. 240 с.
14. Боренько Я. Плюралізм як основна риса американської системи груп інтересу. *Вісник Львівського університету. Серія : філософські науки*. 2012. Вип. 4. С. 5–7.
15. Бородін Є. Державна молодіжна політика в Україні: Словник термінів нормативно-правових актів. Дніпропетровськ: Герда, 2013. 345 с.
16. Ботан І. Співробітництво між неурядовими організаціями і політичними партіями. Проблеми і перспективи співпраці громадських організацій та політичних партій: (матеріали конференції). К.: Міленіум, 2012. С. 41-48.
17. Бюджетна децентралізація в Україні в контексті реформи місцевого самоврядування. К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2016. С. 28-39.
18. Василенко Л. Фінансове забезпечення діяльності й розвитку громадських організацій. *Фінанси України*. 2002. № 8. С. 29–33.
19. Вербець В. Проблеми реалізації молодіжного потенціалу в процесах державотворення. *Наукові записки. Острог*, 2011. Вип. 2. С. 59-62.
20. Винников О. Неприбуткові організації: ресурси та оподаткування. К. : Центр інновацій та розвитку, 2012. 176 с.
21. Воронов І. Громадянське суспільство і влада. *Людина і політика*. 2013. № 1. С. 31 – 41.

22. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: дослідження категорії громадянське суспільство. [переклад з нім. А. Онишко]. Л.: Літопис, Центр гуманітарних досліджень Львівського національного університету ім. І. Франка, 2000. 317 с.
23. Головатий М. Державна молодіжна політика як феномен суспільного розвитку і нова парадигма державотворення у країнах перехідного стану. *Український соціум*. 2002. № 1. С. 76 – 84.
24. Головенько В. Громадські структури сучасного молодіжного руху України: стан та основні тенденції. *Український соціум*. 2006. № 2. С. 78-88.
25. Головенько В. Молодіжна політика як важлива складова суспільного розвитку. Молодіжна політика: проблеми і перспективи. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції.. Дрогобич: Вимір, 2017. С. 3 – 10.
26. Головенько В. Український молодіжний рух: історія та сьогодення / В.А. Головенько, О.А. Корнієвський. К.: Наукова думка, 1994. 111 с.
27. Грабовська С. Стан громадянського суспільства в Україні: міжрегіональний зріз та Львівщина / С.Грабовська, А.Романюк, Л.Скочиляс. Львів: ЦПД, 2007. 96 с.
28. Громадський рух як рушійна сила формування громадянського суспільства (третій сектор в Україні. Теоретично – правові та практичні аспекти розвитку). К., 2020. 48 с.
29. Громадські організації в Україні: Стат. Бюлетень. К.: Держ. Комітет статистики, 2015. 162 с.
30. Громадські організації: їх роль у суспільно-політичному житті України. [Відп. за випуск Л. Ю. Беренштейн, Г. П. Мигрин, В. О. Котигоренко]. К., 2017. 49 с.
31. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку. Інститут політичних і етнонаціональних досліджень

НАН України / Заг. ред. Ф. М. Рудич. К.: Парламентське видавництво, 2006. 412 с.

32. Громадянське суспільство в Україні. Аналітичний звіт за результатами загальнонаціонального опитування недержавних організацій України. Підготовлено фондом “Демократичні ініціативи” та СОЦІС на замовлення світового банку / Бачинський Я., Кучерів І., Бекешкіна І., Стегній О., Полуйко В. К., 2003. 54 с.
33. Громадянське суспільство в Україні. [Ред.-упор. Н. Демчук, Л. Кудіна]. К.: Молодіжна альтернатива, 2004. 57 с.
34. Громадянське суспільство та народовладдя в сучасній Україні. *Політичний менеджмент*. 2004. № 3. С.60–67.
35. Діяльність молодіжних та дитячих громадських організацій: *Збірник нормативно-правових документів*. [У 2-х випусках]. Тернопіль, 2003. В.1, В. 2. 48 с.
36. Документ для консультацій: Зміцнення культури діалогу – пропозиція щодо загальних принципів та мінімальних стандартів консультацій, які проводяться Європейською Комісією із зацікавленими сторонами. Громадські ради в Україні. Довідник / Упорядник М. Дациба. К.: УНЦПД, 2013. С. 214 – 227.
37. Донець А. Взаємодія місцевої влади та громадськості в країнах Європейського Союзу / А. Донець // Городская власть и общественность: опыт мониторинга. Донецк: ООО ”Цифровая типография”, 2007. 259 с.
38. Дослідницькі неурядові організації Центральної Європи / [укл. І. Климпуш, О. Сторожук та ін.]. К.: “Агентство “Україна”, 1998. 302 с.
39. Закон України “Про благодійництво та благодійні організації”// Відомості Верховної Ради України. 1997. № 46. С.879-889.
40. Закон України “Про об’єднання громадян”. Відомості Верховної Ради України. 1992. №34. С.121-132.

41. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств”. Ін.законодавства Верховної Ради України. Закони України. К.:АТ “Книга”, 1997. Т.7. С.462-489.
42. Закон України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні” від 5 лютого 1993 р.. Закони України. Т.5. Київ, 1996. С.38-47.
43. Звіт про проведені дослідження. Оцінка спроможностей структурних підрозділів з питань взаємодії з громадськістю міністерств та інших центральних органів виконавчої влади виконувати свої функції на належному рівні. К., 2013. 48 с.
44. Зеленько Г. Проблеми інституціоналізації громадянських суспільств у постсоціалістичних країнах (на прикладі України та Польщі). Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї / Редкол.: І.Ф. Курас, М.І. Михальченко, Ф.М. Рудич, В.П. Горбатенко, В.П. Андрущенко, І.О. Кресіна, Е.В. Щербенко (вчен.секретар). укр., рос. К.: Ін –т держави і права ім.. В.М. Корецького НАН України, 2003. 396 с.
45. Зємба М. Елементи персонального управління в неурядових організаціях. Львів: Товариство Лева, 1998. С. 3- 21.
46. Історія політичних та правових вчень. К.: Основи 2002. 349 с.
47. Іванюк М. Деякі проблеми формування громадянського суспільства в процесі демократизації української держави. *Науковий вісник Чернівецького університету*: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. Вип..229-230. Чернівці: Рута, 2004. С.189-191.
48. Ісаїв В. Передумови громадянського суспільства в Україні: актуальність української соціальної думки початку ХХ століття – Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація. Київ: Видавничий дім “КМ Академія”, 2014. С.124-131.

49. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і неklasичних інтерпретаціях. Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 520 с.
50. Заєць А. П. Правова держава в Україні: концепція і механізми реалізації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. юрид. наук: спец. 12.00.01: “Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень” . Київ, 1999 . 36 с.
51. Категоренко О. До проблем методології аналізу процесів політичної модернізації. *Наукові записки*. К.: ІПіЕНД, 2013. Вип. 24. С. 125-136.
52. Кельман М. Шлях до громадянського суспільства – соціальна основа держави, влади і демократії. *Актуальні проблеми правознавства: (науковий збірник ЮІ ТАНГ)*. Тернопіль, 2015. Вип.5. С.39-47.
53. Кін Дж. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення. К.: К.І.С., 2000. 192 с.
54. Клименко О. “Фабрика думок”: вплив неурядових організацій на політику демократичних держав. *Політичний менеджмент*. 2007. №2. С. 90 – 99.
55. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства: теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. К.: Червона калина, 2012. 275 с.
56. Коник Д. Третій сектор та соціальні практики. *Вісник Академії праці та соціальних відносин*. Науково-практичний збірник. 2005. № 4 (32). С. 38-45.
57. Конституція України: коментар законодавства України про права та свободи людини і громадянина: навч. посібн./ [авт.-уклад. М. І. Хавронюк]. [2-ге вид., переробл. і допов.]. Офіц. текст. К.: Видавництво А. С. К., 2003. 384 с.
58. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року К.: Просвіта, 1996. 78 с.

59. Кормич Л. Громадські об'єднання та політичні партії сучасної України. К.: АВРІО, 2004. 262 с.
60. Корнієвський О. Молодіжний рух та політичні об'єднання в сучасній Україні. Київ: Київське братство, 1997. 248 с.
61. Короткий оксфордський політичний словник / Пер. з англ.; За ред., І. Макліна, А. Макмілана. К.: Вид – во Соломії Павличко “Основи”, 2005. 789 с.
62. Кравчук В. Деякі підходи до класифікації громадських організацій в Україні. *Вибори та демократія*.. 2017. № 1. С. 48 – 53.
63. Кроки до громадянського суспільства: Постмайданове громадянське суспільство України: уроки для країни та світу: *Наук. альм.* Укр. всесвіт. координац. рада. Ін-т місцевої демократії. К. Вип. 2. 2016. 302 с.
64. Кудіна О. Зростання впливу громадсько – політичних об'єднань на політичні процеси: витоки феномену. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія- 2019. Вип. 9. 276 с.
65. Купрій В. Місцева влада і громадські організації: пошук шляхів взаємодії. *Управління сучасним містом*. 2019. № 4-6. С. 23-28.
66. Ласоцік З. Кілька зауважень про роль неурядових організацій у демократичній державі. Львів: Товариство Лева, 2014. 11 с.
67. Лациба М. Громадські організації на виборах. К.: Український незалежний центр політичних досліджень, 2016. 56 с.
68. Лойко Л. Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: [монографія]. К.: Фоліант, 2005. 634 с.
69. Локк Дж. Короткий оксфордський політичний словник. К.: “Основи”, 2005. 789 с.
70. Луговий В. Яцуба В. Актуальні проблеми підготовки і використання керівних кадрів державної служби (аналіз світового досвіду). *Вісник УАДУ*.1999. №1. С. 47-62.

71. Ляшенко Т. Соціальне партнерство як інститут громадянського суспільства. *Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї*. Вип.4. К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2003. С. 299.
72. Мазіна Н. Соціально-політичні орієнтації молоді в контексті трансформаційних змін в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02. Д., 2006. 22 с.
73. Манжола П. Значення політичної еліти у процесі становлення громадянського суспільства в Україні: деякі висновки пост помаранчевого періоду. Еліти і цивілізаційні процеси формування націй. Том 2. К.: ТОВ УВПК “Ексоб”, 2006 С.525-532.
74. Масальский А. Сучасне і майбутнє громадянського суспільства в Україні. Участь громадськості в політичних процесах: Корені трави. К.: Агентство “Україна”, 2005. С. 15 – 22.
75. Матусевич В. Громадянське суспільство в Україні: передумови становлення. Україна–2002. Моніторинг соціальних змін. К.: ІС НАНУ, 2002. С .204 – 208.
76. Миндра Л. Недержавні некомерційні організації України і Польщі як чинник демократичного суспільств. Україна і Польща в ХХ столітті: проблеми і перспективи взаємовідносин. Зб. Наук. Праць. Київ – Краків: НПУ ім. Драгоманова, 2002. С. 289-291.
77. Михальченко М. Методологічні проблеми дослідження взаємодії соціально-правової держави і громадянського суспільства. *Наукові записки*. К.: ІПіЕНД, 2004. Вип. 25 С. 23-35.
78. Методичні рекомендації по легалізації молодіжних та дитячих громадських організацій. Харків: КУ ”ХОЦМ”, 2006. 22 с.
79. Молодіжний рух в Україні: історія і сучасність: [зб. матеріалів / гол. ред. Головенько В.]. К.: НВФ, 1998. 120 с.

80. Молодь України у дзеркалі соціології / Заг.ред. О.Балакіревої, О.Яременка. Київ: УІСД, 2001. 210 с.
81. Настільна книга неприбуткових організацій / [за ред. А. Ткачука]. К., Інститут громадянського суспільства, 2000. 274 с.
82. Неурядові організації: досвід Сполученого королівства / Британська Рада в Україні. Інформ. сервіс. К., 2002. 52 с.
83. Новохатський В. Неурядові організації як фактор розбудови громадянського суспільства в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 / В. Д. Новохатський. Д., 2005. 16 с.
84. Парсонс Т. Система сучасних суспільств. 2000. К., 270 с.
85. Патрик Дж. Дж. Громадянське суспільство в розвитку демократії. 2009. С. 17 – 21.
86. Перепелиця М. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект) / М.П. Перепелиця. К.: УІСД, 2010. 242 с.
87. Права людини в Україні – 2016. Доповідь правозахисних організацій. / За ред. Є. Захарова, І. Рапп, В.Яворського. Худож.-оформлювач Б.Захаров / Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група. Харків: Права людини, 2017. 508 с.
88. Ротар Н. Діалогові форми політичної участі: передумови та перспективи становлення в Україні. *Політичний менеджмент*. 2017. №1. С.75 – 92.
89. Руссо Ж.-Ж. Принципи політичного права. К., 2000. 414 с.
90. Рябов С.Г. Політологія: словник понять і термінів. [2-е вид., перер. і доп.]. К., 2001. 256 с.
91. Сорока О. Неурядові організації у світовій політиці. *Грані*. № 5.2006. С. 140-144.
92. Терличка В. Суспільна політика: чи стала вона сферою наукового пошуку і прикладних досліджень в Україні. *Політичний менеджмент*. 2007. № 1. С. 10-23.

93. Тихомирова Є. Лобізм як складова міжнародного PR. *Політичний менеджмент*. 2005. №1. С. 143–151.
94. Тодика Ю. Конституційні засади формування громадянського суспільства в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. Харків, 2003. № 1 (32). - С. 34-44.
95. Токвиль Ал. Демократия в Америке ; пер. с фр.; предисл. Г. Дж. Ласки; коммент. В. Т. Олейника. М.: Весь Мир, 2000. 560 с.
96. Трацевич Т. Що відбувається з українськими громадськими організаціями? *Світ громадянського суспільства*. 2014. № 3-4. С.11- 13.
97. Третяк С. Формування поняття “громадянського суспільства” в західній та українській політико-правовій думці. *Правова держава: щорічник наук. праць Ін-ту держави і права ім. В. Корецького НАН України*. К., 2018. Вип. 13. С. 488-495.
98. Українське суспільство на шляху перетворень: західна інтерпретація / За ред..В. Ісаїва. К.: Вид.дім “КМ Академія”, 2004.362 с.
99. Український соціум / Національний ін – т стратегічних досліджень / За ред. Крисаченка В.С. К.: Знання України, 2005. 792 с.
100. Участь громадськості в політичних процесах. Корені трави 3 / [упоряд. Г. О. Усатенко, О. В. Боронь; наук. ред. І. Підлуська]. К.: Агенство “Україна”, 2005. 350 с.
101. Формування громадянського суспільства в Україні: стан, проблеми, перспективи/ [В. І. Луговий].- Київ: Вид-во УАДУ, 2020.252 с.
102. Фукуяма Ф. Великий крах. Людська природа та відновлення соціального порядку /Ф.Фукуяма. Львів: Кальварія, 2005.380 с.
103. Хуснутдінов О. Громадський рух як чинник формування громадянського суспільства в Україні (державно-управлінський аспект): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. управління: спец. 25.00.01: “Теорія та історія державного управління”. К., 2003. 20 с.

104. Чернецький О. Молодь. Політика. Влада. Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. 148 с.
105. Шведа Ю. Групи інтересів та політика: теоретичні підходи до аналізу взаємин. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Політологія. Соціологія. Філософія*. 2008. Вип. 9. 336 с.
106. Щедрова Г. Громадянське суспільство: тенденції становлення і проблеми дослідження. *Наукові записки*. К.: ІПіЕНД, 2002. Вип. 20. С. 14-16.
107. Якименко Ю. Громадянська активність в Україні: чи приречені ми мати те, що маємо? *Дзеркало тижня*. 2002. 26 жовтня- 1 листопада. № 41.
108. Яременко О. Соціальна політика: теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування та ефективності реалізації / О.О. Яременко. К.: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України; УІСД ім. О. Яременка, 2006. 480 с.